

Erinç Yeldan

Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. İktisat doktorası derecesini 1988 yılında Minnesota Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra Bilkent Üniversitesi'ne katıldı. Aynı üniversitede 1990'da doçent, 1998'de profesör ünvanını aldı. Massachusetts Üniversitesi, Amherst'te konuk öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümünde görev yapmakta olan Prof. Yeldan, uluslararası ekonomi, uygulamalı genel denge ve makroekonomik modeller üzerinde çalışmaktadır. Türkiye ve uluslararası iktisat yazınında çok sayıda bilimsel araştırma ve makalesi bulunan Erinç Yeldan, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi* (İletişim Yayınları, 2001) eserinin yazarıdır, pek çok kitaba da ortak yazar olarak katkıda bulunmuştur. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bilim teşvik ödülü (1998) sahibi olan Yeldan, Bağımsız Sosyal Bilimciler adlı araştırma grubunun kurucu üyelerindedir.

KÜRESELLEŞME, KİM İÇİN?

Dünyada ve Türkiye'de

Erinç Yeldan

Yordam Kitap: 55 ✦ **Küreselleşme, Kim İçin?** ✦ Erinç Yeldan
ISBN-978-9944-122-50-4 ✦ *Düzeltilme:* Mehmet Tayak
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç ✦ *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ekim 2008 ✦ *Yayın Yönetmeni:* Hayri Erdoğan
© Erinç Yeldan, 2008 © Yordam Kitap, 2008

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.

Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul

T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com

E: info@yordamkitap.com

Baskı: **Graphis Matbaa**

Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi

2. Cadde No: 202/A Bağcılar-İstanbul

Tel: 0212 629 06 07

iktisat

KÜRESELLEŞME, KİM İÇİN?

Dünyada ve Türkiye'de

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
I. KÜRESELLEŞME VE YENİ EMPERYALİZM	15
Yeni Emperyalizmin Ekonomisi	22
İyi Bayramlar “Ayşe Teyze”	24
İktisadi Kalkınma ve Emperyalizmin Yürütücü Kurumları	26
Küresel Yoksullar, Küresel Elitler: Fransa Ekim’inden Cumhuriyet Okurlarına	29
Üç Küreselleşme Haberi	32
Amerikan Kapitalizminin Wal-Mart Dönemi	35
IMF Dünya Ekonomisi Raporu’nda Emegin Küreselleşmesi	38
Yabancı Sermayeye Davet	42
Ulusal Tasarruf Kavramına Ne Oldu?	45
Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Futbol	48
Halkın Kupası: Jules Rimet	51
Prens Alaaddin, “Al” Olunca	54
Savaşın Maliyeti	59
Başkan’ın Savaşı ve Öteki Amerika	61
Küresel Durgunluk Üzerine Yeni Yorumlar	63
Minsky Noktası ve Sonrası	66
ABD’de Kriz Ne Kadar Sürecek ve Emekçilere Bedeli Ne Olacak?	69
Serbest Piyasa İdeolojisinin Sonu	72
Korkut Boratav Hoca’dan: Uzaklardan Bir Ses	74
II. NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE	
“YENİ” İKTİSAT	77
Yetmiş Yıl Sonra Keynes, Yeniden	104
Sermaye Birikirken	107
“Yükselen Piyasa Ekonomisi”	110
“Piyasa Demokrasisi”	113
Küresel Bir Masal: Üretkenliğe Dayalı Büyüme	116
Enflasyon Hedeflemes: Niçin Yüzde 3?	120
Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Enflasyon Hedeflemesi	123
Enflasyon Fobisi, Enflasyon Hedeflemesi	126
Enflasyon Biçim Değiştirirken	129
“Mektup”	133
1990’lar Arjantin’ini Hatırlarken	136
Dış Borçların İdaresi ve Arjantin Dersleri	138
Arjantin, Brezilya, Türkiye: Ekonomik Performans	142
Arjantin, Brezilya, Türkiye: Makroekonomik Fiyatlar	145

Diktatörün Ardından Şili	149
Avrupa Birliği ve “İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi”nin Geleceği	151
Amerika’da İktisatçılar Durgunluğu Aşmak İçin Çareler Ararken	154
IMF’de Atıl İstihdam	157
III. KÜRESELLEŞMENİN DERİNLEŞMESİ VE	
YAPISAL UYARLAMALAR ÇAĞI	159
Kurumsal Çapa	189
Türkiye Ekonomisi Hangi Yolda?	192
IMF’nin Yeni Stand-By’daki Amaçları	195
Sanayileşme Politikalarında “Mikro Reform” Aldatmacası	198
Dalgalı Kur Rejiminden Beklenenler	201
Kasım 2007 Türkiye İlerleme Raporu’ndan Önemli İfadeler	204
Faiz Gerçeği	208
AKP Döneminin Ekonomisi	212
AKP Döneminde Emğin Konumu	215
AKP Ekonomisi-1: Borç Yaratın Büyüme	217
AKP Ekonomisi-2: Rant ve Sömürü	219
Ekonomide Yönetim Aynı, Ancak Dünya Farklı	222
Ekonomide 2002 ve 2007’nin Farklı Koşulları	225
Büyüme, Ne Pahasına?	228
“Cari Açık” Sadece Bir Finansman Sorunu Değildir!	231
İşgücü Piyasalarında Yapısal Dönüşüm	234
Ekonomide Değişenler, Değişmeyenler	237
Büyüme’nin Nitelikleri	240
Hane Halkı Borçlanması	243
Ekonomik Kriz Üzerine	245
Finansal Çözülmenin Kamu Maliyesine Etkileri	249
Finansal Çözölmeye Karşın Büyümenin Bedeli	253
“Bağımsız”(!) Merkez Bankacılığı	256
İstihdam Vergileri ve İşsizlik Sorunu Üzerine Alternatif Öneriler	259
İşsizlik ve Dış Açık	263
Yakın Geçmişimizden Anımsadıklarım...	266
IMF İle On Uzun Yılın “Ardından”	269
Özelleştirmeler ve Diğer Koşullandırmalar“Stratejik” Sektör Nedir?	272
Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Gerçekler	275
SEKA Gerçeği ve SEKA İşçisinin Öğrettikleri	279
“TÜPRAŞ Vatandır”	284
Doğrudan Yabancı Sermaye Beklentisi ve TÜPRAŞ’ın “Piyasa Fiyatı”	287
TÜPRAŞ ve “Ulusal Sermaye”	292
Sosyal Güvenlik “Reformu”	296
Neden Kamu Girişimciliği?	299
KAYNAKÇA	302

ÖNSÖZ

OYA KÖYMEN

1967 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü'nde akademik yaşama adım atmamdan 2004'te Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde veda etmeme kadar geçen uzun yıllar boyunca her yıl en azından 200 öğrencim olduğunu düşünürsek demek ki, yaklaşık toplam 7000 öğrencim olmuş. İşte bu öğrencilerim arasında dostluğumuzu, karşılıklı sevgi ve saygımızı, mesleki dayanışmamızı sürdürdüğümüz ve en önemlisi benzer dünya görüşünü ve duyarlılıkları paylaştığımız kişiler ancak iki elin parmakları kadardır. Benim için bu müstesna dost çevresinde sevgili Erinç Yeldan'ın ayrıca özel bir yerinin olduğunu belirtmeliyim. 1970'lerde BÜ'deki en sevdiğim öğrencilerimdendi; 2004'te emekli olurken kendisinden son derslerimi vermesini rica etmiştim. Sağ olsun kırmadı, Ankara'dan geldi ve Profesör Erinç Yeldan olarak bütün öğrencilerimin hayran kaldığı iki ders verdi.

Erinç'in kitabına önsöz yazmak benim için bir onur olduğu kadar çok da zor. Erinç'in neoklasik, Marksist ve diğer radikal iktisat okullarını bilen nadir iktisatçılarımızdan olduğunu okurlarına hatırlatmak isterim. *Küreselleşme, Kim İçin?* kitabında ise 1980'lerden beri, belki de artık çoğumuzun kanıksadığı, yaşadığımız küresel iktisat ikliminin tarihsel ve güncel analizini yaparak, özellikle ampirik verileri, emekçiler açısından can alıcı eğilimleri öne çıkaracak biçimde düzenleyerek yorumluyor. Kavramların içini yeniden doldurarak iktisadın ve ekonomi politikaların ne-

reden gelip, hangi duraklardan geçerek bugünlere geldiğini önümüze seriyor. Televoleci iktisatçıların özellikle anlaşılmasın diye çaba harcayarak kullandıkları birçok iktisat jargonunun ne anlama geldiğini açıklıyor.

İşte sayamadığım pek çok nedeninin yanı sıra bu nedenlerle de 20. yüzyıl dünyasını ve bunun içinde Türkiye'nin yerini anlamak, ufkumuzu genişletmek, düşünerek yeni sentezlere, açılımlara gidebilmek istiyorsak, bu kitap vazgeçilemeyecek bir kaynak niteliğindedir.

Üstelik Erinç Yeldan'ın analizlerinin ekseninde hep üreten, yaratan emekçiler açısından küreselleşme kasırgasının ne anlama geldiği var. Yani “masalın aslı”nı öğreniyoruz ve Türkiye’de özellikle teknik-iktisatçı donanımı olup da bunu emekçiler açısından kafasıyla, yüreğiyle ve çalışkanlığıyla yapan iktisatçı sayısının da ne yazık ki, son derece az olduğunu hatırladığımızda, bu kitabın önemini daha iyi kavrayabiliyoruz.

Eline, aklına, yüreğine sağlık sevgili Erinç, yolun böyle nice nice eserlerle açık olsun.

İstanbul, 2008

GİRİŞ

2004 yılından bu yana *Cumhuriyet* gazetesinde *Ekonomi Politik* başlıklı köşede Türkiye ekonomisi üzerine yazılar yazmaktayım. 2006'dan itibaren bu çalışmalara ayrıca Kocaeli'nin yerel gazetesi *Kocaeli Demokrat*'taki *İktisat ve Toplum* yazıları da eklendi. Bu arada çoğunlukla Ankara'da olmak üzere *Bağımsız Sosyal Bilimciler* grubu içerisinde yer alan değerli hocalarım ve çalışma arkadaşlarımla birlikte grubun yıllık değerlendirme raporlarında, söyleşiler ve panellerde görev alma fırsatı buldum. Bunları başta *KanalTürk*, *Ulusal Kanal*, *NTV* ve *CNN-Türk* olmak üzere birçok yayın kuruluşunda gerçekleştirilen söyleşiler izledi.

2001 sonrası Türkiye ekonomisi hızlı bir dönüşüm içindeydi. Dönüşümün ilk aşamaları bilindiği üzere *24 Ocak 1980* kararlarıyla başlatılmış, 1989'da finansal sistemin kural dışılaştırılması ve serbestleştirilmesiyle sürdürülmüştü. 1994 krizinin ardından 1998 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) ile *Yakın İzleme Programı* (Staff Monitoring Program) imzalandı. Bunları 2000'de uygulamaya konulan *döviz kuruna dayalı enflasyonu düşürme programı*; 2001 krizi ve Kemal Derviş'in Türkiye'ye gönderilmesiyle başlatılan yeni nesil yapısal uyarlamalar dönemi (*15 Günde 15 Yasa, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*) ve AKP'nin yeni-İslamcı iktidarı izledi.

Türkiye'de yaşananlar elbette ülkemize özgü olgular değildi. Türkiye, küresel olarak çok hareketli bir coğrafyanın odağında yer alıyor ve çökmekte olan *Bretton-Woods* sisteminin yerine inşa edilmekte olan uluslararası yeni iş bölümü içerisinde “*yeni yükselen piyasa ekonomisi*” olarak kendisine yer kapma-

ya çalışıyordu. Bu büyük toplumsal dönüşümün iktisadi/siyasi koşullandırmalarını İletişim Yayınları'nca 2001'de basımı yapılan *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi* kitabı içinde incelemeye çalışmış idim. Dönemin akademik boyutlarını ise, 1988'den bu yana görevli bulunduğum Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümü'nde vermekte olduğum *Küreselleşme, Kalkınma ve Büyüme* ve *Uluslararası Ticaret* derslerinde öğrencilerimle birlikte oluşturma olanağı buldum.

Bütün bu çabaları yeni bir kitapta toplamanın gerektiği teklifi ise Boğaziçi Üniversitesi'nden değerli hocam *Prof. Dr. Oya Köymen*'den geldi. Oya Hoca, eğer köşe bucağa dağılmış bu çabaları bir araya getirmezsem bunca emeğin israf olacağı yönünde ısrarlı uyarılarını sürdürdü. Elinizdeki kitap Oya Hoca'nın bu ısrarlı çabalarının ve titiz editörlüğünün ürünüdür. Kendisine bütün değerli yardımları ve yol gösterici, ayrıntılı önerileri için teşekkür borçluyum.

* * *

Kitap üç bölüm olarak tasarlandı. Birinci bölümde küreselleşmenin kavramsal düzeyde ideolojik niteliği ve muhafazakâr, yeni-sağ (neoliberal) düşüncesinin doğrudan bir ürünü olduğu konusu ele alınmakta. İkinci bölümde *neoliberal* küreselleşmenin iktisat siyaseti, kuramsal temelleri ve pratik yaşamdaki uygulama sonuçlarıyla birlikte tartışılmakta. Üçüncü bölüm ise Türkiye özelinde IMF programı ile somutlanan ve AKP iktidarınca yürütülen iktisat politikalarının değerlendirilmesini içeriyor. Üçüncü bölüm de kendi içinde üç ana temayı ele almakta. İlk elde genel olarak IMF programı ve *Vaşington Mutabakatı* diye anılan neoliberal politikalar okuyucuya tanıtılmakta; ikinci olarak da Türkiye ekonomisinin 2001 krizi sonrası gelişimi özetlenmekte. Son alt bölümde de özelleştirme ve diğer yapısal koşullandırmalar üzerine olan yazılar yer almaktadır.

Her bölümde yöntem olarak, çeşitli tarihlerde yazılmış olan gazete yazıları ve diğer çalışmaların basit sıralaması yerine, kapsamlı bir “giriş” ile o bölümün konusunun okuyucuya tanıtılması amaçlandı. Dolayısıyla, her bölümde okuyucu genel olarak bilgilendirilip daha sonra da konuyla ilgili yorum yazıları yer alıyor. Bu tür bir yaklaşımın kaçınılmaz olarak tekrarlar içermesi ve kimi vurgulamaların sürekli tekrarlanıyor görünmesi ise izlenen bu yöntemin en büyük zaafını oluşturuyor. Ancak, kendilerini etkili ve yetkili gören bazı kişilerin muazzam bir ses bombardımanı altında “*başka alternatif yok*” (TINA – There Is No Alternative) sloganını duymaktan usananlar için böylesi bir karşı duruşun tekrar tekrar dile getiriliyor olması, umarım hoşgörülecektir.

* * *

Bu çalışmaya konu olan yazı ve araştırmaların çoğu mensubu bulunduğum Bilkent Üniversitesi’nde, bir kısmı da misafir öğretim üyesi olarak görev aldığım Massachusetts Üniversitesi, Amherst (2006/2007) ve Amherst College’da (2007/2008) sürdürüldü. Bu süre boyunca ilgili kurumlarda bana destek ve yardımlarını esirgermeyen çalışma arkadaşlarıma teşekkür borçluyum.

Ayrıca, taslak metinler üzerinde eleştirel önerilerini benimle paylaşan anne ve babam Necla ve Şinasi Yeldan’a; teknik desteği ve yol gösterici önerileri için Yordam Kitap yayın yönetmeni Hayri Erdoğan’a; ve bu çalışmanın sıkıntılarını benimle birlikte göğüsleyen ve her zaman yardımcı olan eşim Lale ve kızlarım Selen ve Ece’ye teşekkürler ediyorum. Onların anlayışı ve hoşgörüsü olmasaydı bu kitap bu süre içinde tamamlanamazdı.

Amherst – İstanbul, 2008

BÖLÜM I

KÜRESELLEŞME VE
YENİ EMPERYALİZM

Küreselleşme denilen tılsımlı sözcük... “*Küreselleşme kaçınılmazdır*”; “*küreselleşmeye ayak uydurmak çağın gereğidir*”; “*küresel kasabanın uygar vatandaşı olmak*”... Bu tür söylemleri, biraz da sözcük oyunları ile birlikte, her gün duymaktayız. Bir yanda haber kuşaklarının özenle seçilmiş görsel efektleri ve ses bombardımanı ile sürdürülen “*bütün dünya küreselleşiyor, geç kalmayalım*” şantajı; diğer yanda iktisat yazınına süsleyen yepyeni sözcükler, umut aşıl原因an ışıltılı kavramlar... 21. yüzyıl yepyeni olanaklar sunuyor, tabii ki “*çağdaş*” ve “*uygar*” ya da “*küreselleşmeci*” olabilene...

Eğer küreselleşmenin gereklerini yerine getiremezseniz bu seçkin âlemde yeriniz olmayacaktır. Dolayısıyla hadi görev başına: Dış ticaret serbestleştirilmeli; finansal akımlar tümüyle serbest bırakılmalı; devlet harcamaları kısılmalı; merkezî devletin yerini yerel yönetimler almalı; yerel idareler “*küresel*” mantıkla hareket etmeli ve ulusal pazarları küresel sermayeye açan birer liman işlevi görmelidir. Kısacası, bütün siyasi kararlar tek bir hedefe yöneltilmelidir: yabancı sermayeyi cezbetmek. Böylece, *transformasyon*, *kredibilite* ve benzeri yarı-Türkçe, yarı-çeviri teknik terimlerle bezemiş olan bir siyasi program, başka seçeneği olmadığı öne sürülerek harfiyen yerine getirilmelidir.

Günümüzde küreselleşme diye anılan bu ekonomik/siyasi/sosyal süreçten ne anlamalıyız?

Her şeyden önce şu tespiti yapmak gerekiyor. Küreselleşme söylemi yakından incelendiğinde görülecektir ki bu kavram hem bir *tanımlama*, hem de bir siyasi *önergeler listesi* içeren iki olguyu bünyesinde barındırmaktadır: Bir *tanım* olarak küreselleşme, dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklemelenmesi şeklinde algılanmaktadır. Bugünkü dünya koşullarında küreselleşmenin

varlığı yadsınamaz. Ancak unutmayalım ki, küreselleşmenin “mal ticaretinin ve finansal sermaye akımlarının serbestleştirilmesi” *kapitalizmin* ta kendisidir. Dünya ekonomisi 15. yüzyılın ortalarından itibaren küresel ölçekte genişleyen/daralan, sonra yeni bir ivmeyle yeniden genişlemesini sürdüren kapitalizmin yasalarıyla iç içedir. Kapitalist sermaye birikiminin sürekli olarak genişleyici bir mantık taşıyarak, gezegenimizin her köşesini etkisi altına alacak iktisadi ve sosyal altyapıyı kurmakta olduğu yeni bir gözlem değildir. Bundan tam 160 yıl önce, 1848 yılının Şubat ayında Londra’da yayımlanmış oldukları *Komünist Partisi Manifestosu*’nda Karl Marx ve Friedrich Engels örneğin şunları yazmaktaydı:

Burjuvazi üretim araçlarını, dolayısıyla üretim ilişkilerini ve bunlarla birlikte bütün toplumsal ilişkileri durmadan devrimciyleştirmeksizin var olamaz. Oysa eski üretim tarzının olduğu gibi korunması daha önceki bütün sanayici sınıfların ilk varoluş koşuluuydu. Üretimin durmadan alt üst edilmesi, bütün toplumsal koşulların aralıksız sarsılışı ve bitmek bilmeyen bir belirsizlik ve çalkantı burjuva dönemini öteki bütün dönemlerden ayırt eder. Bütün kemikleşmiş, donmuş ilişkiler arkaları sıra gelen eskiden beri saygıdeğer tasavvur ve görüşlerle birlikte silinip gider; yeni oluşumlar ise daha kemikleşmeye fırsat bulamadan eskir. Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey ayaklar altına alınıyor ve insanlar nihayet hayattaki konularına, karşılıklı ilişkilerine soğukkanlı bir gözle bakmaya zorlanıyorlar.

Ürünleri için durmadan genişleyen bir pazara gerek duyması burjuvazi yeryüzünün dört bir bucağına salar. Her yerde yuvalanmak, her yere yerleşmek, her yerle bağlantılar kurmak zorundadır burjuvazi.

Ülke içinde üretilen malların karşılayabildiği eski ihtiyaçların yerini yeni ihtiyaçların aldığı görülmektedir. Eski yerel ve ulusal kendi kendine yeterliliğin ve içe kapanıklığın yerini çok yönlü ilişkiler, ulusların çok yönlü karşılıklı bağımlılığı almaktadır. Üstelik yalnızca maddi üretimde değil, zihni üretimde de. Tek tek ulusların yarattığı zihni ürünler herkesin ortak malı olmaktadır. Ulusal tek yanlılık ve dar kafalılık her geçen gün biraz daha olanaksızlaşmakta ve çeşitli ulusal ve yerel edebiyatlardan bir dünya edebiyatı doğmaktadır.¹

1 *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, çevirenler Nail Satlıgan, Tektaş Ağa-oğlu, Olcay Göçmen ve Şükrü Alpagut. İstanbul: Yordam Kitap. s. 24-25.